

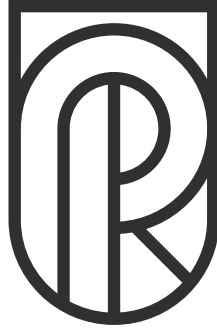

PLIKTRÅDET

INTE REDO!

**VÄRNPLIKTSUTBILDNINGEN
2025–2026**

– DET SOM INTE FUNGERAR I FRED...

PLIKTRÅDET

VÄRNPLIKTSUTBILDNINGEN 2025–2026

Årsrapport av Plikträdet

OM PLIKTRÅDET

Enligt förordning (2017:1249) om medinflytande för totalförsvarspliktiga utgör Pliktrådet det centrala medinflytandeorganet för totalförsvarspliktiga under grundutbildning. Pliktrådet, som består av fem värnpliktiga, väljs vid den årliga Värnpliktskongressen, företräder samtliga värnpliktiga under grundutbildning och bedriver intresse- och rättighetsbevakning för deras räkning.

VÅRAT UPPDRAG

Pliktrådets uppdrag är att vara de totalförsvarspliktigas röst mot samtliga relevanta aktörer. Föra deras vilja framåt och driva frågor som stärker de pliktades situation.

8500
VÄRNPLIKTIGA
REPRESENTERADE

70
FÖRBANDSBESÖK

28
FÖRBANDSBESÖKS
RAPPORTER

6
STÖRRE
PUBLIKATIONER

PLIKTRÅDET HAR ORDET

Den 10 april, under Värnpliktskongressen 2025, valdes vi demokratiskt av landets 100 framröstade ombud till ett uppdrag större än oss själva. Vi fick förtroendet att representera våra kamrater – hela det samlade värnpliktskollektivet – under ett mandatår.

Uppdragets omfattning var svårt att greppa, och är det fortfarande när vi nu ser tillbaka. I backspegeln lämnar vi det mest intensiva året i våra liv. Vi kanske trodde att vår egen värnplikt var en utmaning – men arbetet i Pliktrådet har på andra sätt varit ännu mer krävande, och samtidigt ännu mer betydelsefullt.

Det som hela tiden har varit större än oss själva är kraften i det samlade värnpliktskollektivet. Vi har gjort allt vi kunnat - genom förbandsbesök, möten, utspel, inslag och varje enskilt samtal, **ALLT, och alla, för Sveriges värnpliktiga.**

Det senaste året har präglats av mediala utspel och rubriker med genomslag långt utanför våra led. Vi har som ett råd förekommit i 259 mediautspel, varav 94 artiklar, med en räckvidd på över 19 miljoner människor. Pliktrådet har blivit en samlingspunkt för kritik och problem-inventering – men också en måltavla för hat och hot. Mot mig. Mot oss. Mot värnpliktiga som valt att stå upp för sina kamrater. Vi är inte statligt tillsatta för att skapa rubriker eller jaga klick. Vi är förordningsstyrda för att makt och myndighetsutövning ska tåla granskning. Våra ageranden och uttalanden har ytterst handlat om en sak: att göra det rätta – inte det lätta. För någon måste göra det. Någon måste ta striden för Sveriges värnpliktiga. Om inte vi – vem?

- Alice Westlund
Ordförande

Grundutbildning med värnplikt upplevs olika. För vissa är den meningsfull och viktig, för andra ett ovälkommet avbrott i livsplanen eller en av 1000 andra upplevelser. Trots dessa skilda utgångspunkter ser vi gång på gång hur kamrater ställer upp för varandra och lyfter varandra i strävan mot ett gemensamt mål, en styrka som präglar det svenska försvaret. Samma dynamik återfinns i medinflytandet. När individer vågar stå upp för varandra och synliggöra brister i utbildningen skapas förutsättningar för verklig förbättring. Det handlar inte om att påtala problem, utan om att bidra till lösningen. Jag är otroligt tacksam för alla möten vi haft med just de värnpliktiga som bidrar till lösningen, men även de som faktiskt har gett oss förtroendet att vara en del av den.

- William Wennman
Vice ordförande

Under det gångna året har värnplikten och totalförsvaret tagit en allt tydligare plats i samhället. I vårt uppdrag har det blivit särskilt påtagligt hur unga kliver fram, tar ansvar och visar en genuin vilja att bidra till något större än sig själva.

Samtidigt innebär pliktjänstgöring mer än bara engagemang, den kräver också uppoffringar. Fler pliktade och ett mer allvarligt säkerhetsläge gör att kraven ökar, och därmed också behovet av att samhället ger rätt förutsättningar. För många unga handlar det om att få vardagen att gå ihop, både ekonomiskt och socialt.

Ska samhället fortsätta förlita oss på deras vilja att bidra, behöver samhället också visa att vi står bakom dem - inte bara i ord, utan i handling.

- Joel Rehn
Ledamot

Det jag främst tar med mig från året är att aldrig acceptera ett nej.

Det finns otroligt mycket engagerade individer där ute – men även bromsklossar, och det finns alltid ett sätt att ta sig runt dem.

Att arbeta i de värnpliktigas anda har krävt kreativitet och tålmod. Inte alla uppskattar eller förstår det arbete Plikträdet gör men de som tar de värnpliktigas vilja på allvar gör stor skillnad.

Jag vill rikta ett stort tack till de som röjt hinder och vågat tänka om. Sveriges värnpliktiga är en central del av landets trygghet och de förtjänar mer än vad de får.

Tillsammans gör vi grundutbildningen bättre.

- Lina Hedman
Ledamot

Ett hektiskt år bestående av många resor, många möten och ännu fler erfarenheter. Som ny rådsledamot var medinflytande ett koncept jag kommit att brinna för, men ett för mig till synes ogreppbart sådant. När verksamhetsåret nu går mot sitt slut har det från början väldigt fluffiga ämnet blivit konkret och lättförståeligt.

Inte bara för mig har fluffet format till sig – medinflytandestrukturen finns i stort på plats i Försvarsmakten och på många håll ses medinflytandet som en vital del i utbildningens utveckling. Med mycket arbete, och en del tjat, kan medinflytandet få syftesförankrat fäste ner på de lägsta nivåerna och bidra till en god utbildning och ett självläkande system.

- Jonathan Gahns
Ledamot

VERKSAMHETSÅRETS HÖJDPUNKTER

KVARTAL 1

Värnpliktskongressen 2025

Överlämning från Plikträdet
24/25

Järvaveckan

Swedish Security Forum

Almedalsveckan

Utredningen Redo! Släpps

Försvarsmaktens ledarskaps-
dagar

Muskö 3

KVARTAL 2

Nordisk konferens

Huvudförtroendekonferens

Marksäkerhetsdagarna

Första förbandsbesöks-
perioden

Publicerade 28 förbands-
besöksrapporter

Återkopplingsmöten

KVARTAL 3

Halvårsrapport

Andra förbandsbesöks-
perioden

NVK-utredning

Försvarsmaktens jämställd-
hetskonferens

Återkopplingsmöten

KVARTAL 4

Dragning försvarsutskottet

En rättssäker grundut-
bildningutredning

GU-konferens

Årsrapport

Värnpliktskongressen 2026

Överlämning till Plikträdet
26/27

INNEHÅLL

INLEDNING	8
SAMANFATTNING	9
OMVÄRLDSLÄGET - VÄRNPLIKTIGA I NATO	11
MEDINFLYTANDE OCH LEDARSKAP	12
Ett system som måste minnas.....	12
Ledarskap som omsätter erfarenhet i praktik.....	12
JURIDISKA RÄTTIGHETER OCH SKYLDIGHETER	14
En rättssäker grundutbildning	14
Oberoende skydd och statens ansvar	14
FÖRMÅNER	16
Dagersättningens höjning är ej tillräcklig.....	16
Förplägnadsersättningen måste motsvara verkliga utgifter	16
Resekostnadsersättningen måste spegla prisläget.....	17
Resor	17
ARBETSMILJÖ OCH MATERIEL	18
Förutsättningar för att kunna lösa uppgiften.....	18
Rätten till vård	18
Inflytande i arbetsmiljöarbetet	19
Materiel	19
CIVIL MERITERING	21
Kompetens som utvecklas eller går förlorad	21
INFORMATION	22
Förtroendebyggande eller förtroendesänkande	22
PLIKTRÅDETS ORGANISATION	23
Sju ledamöter.....	23
Medinflytande i höjd beredskap.....	23
TACK	26

INLEDNING

Vi lever i en tid där vår värld och våra värderingar utmanas. Det säkerhetspolitiska läget har förändrats i grunden, demokratin prövas och freden kan inte längre tas för given. Sverige rustar upp, totalförsvaret växer och fler unga människor tas i anspråk genom plikt. Men ett växande försvar är inte detsamma som ett redo försvar. I ett sådant läge räcker det inte att utbilda fler. Systemet måste också fungera, för det som inte fungerar i fred kommer inte fungera i krig.

Den här rapporten riktar sig i första hand till folkvalda och i andra hand till Försvarmakten och övriga totalförsvarsmyndigheter. Syftet är att redovisa Pliktrådets bild av grundutbildningen 2025–2026 och peka ut de åtgärder som krävs. När staten med lag tar unga människors tid, frihet och arbetskraft i anspråk måste utbildningen vara rättssäker, tydlig och hållbar. Det som beskrivs som friktioner, brister eller lokala problem är i själva verket sådant som hindrar värnpliktiga från att tillgodogöra sig utbildningen fullt ut. Det måste åtgärdas nu.

Under året har Pliktrådet mött ett stort engagemang hos Försvarmaktens personal, både lokalt och centralt. Samtidigt har vi återkommande sett hur resurser, styrningar och organisatoriska förutsättningar inte räckt till. Motivationen hos många värnpliktiga är fortsatt hög, men Försvarmakten verkar nu i en verklighet där plikten är reell och där utbildningssystemet måste fungera även för dem som inte själva valt att vara där. Det ställer högre krav på ledarskap, rättssäkerhet och systematik.

Mellan den 7 maj 2025 och den 10 mars 2026 har Pliktrådet genomfört 70 förbandsbesök vid samtliga regementen, flottiljer och skolor som bedriver grundutbildning. Besöken har gett en bred och djup bild av värnpliktigas levnads- och utbildningsförhållanden. Vi har strävat efter att möta alla de cirka 8 500 värnpliktiga som påbörjat grundutbildning under året.

SAMANFATTNING

Medinflytandesystemet fungerar fortfarande för ofta som en tillfällig felanmälan istället för ett organisatoriskt minne. Problem som lyfts under hösten åtgärdas ofta till våren, men återkommer nästa år på nytt. Försvarmakten måste säkerställa att medinflytande möts av gehör, återkoppling och faktisk effekt. Kunskap om systemet måste in i befälsutbildningen och medinflytande måste behandlas som en resurs för verksamhetsutveckling.

Rättssäkerheten i grundutbildningen brister fortsatt. Otillåtna frihetsinskränkningar, kollektiva bestraffningar och varierande rättstillämpning förekommer och i vissa fall i ökad utsträckning. Regelverken finns, men de tillämpas inte likvärdigt. Försvarmakten måste prioritera rättstjänsten högre, säkerställa att förseelser dokumenteras och ge rättsbefäl mandat, stöd och resurser. Samtidigt måste regeringen säkerställa att totalförvarspliktiga omfattas av ett oberoende juridiskt skydd.

Försvarmakten tar verksamhets säkerhet på allvar, men det finns fortfarande brister som måste åtgärdas. Värnpliktigas rätt till fri hälso- och sjukvård måste säkerställas och respekteras i praktiken, vilket i nuläget varierar. Fysisk och psykisk ohälsa ska omhändertas tidigt, och Försvarens rekommendationer måste följas. Värnpliktigas inflytande i arbetsmiljöfrågor måste också säkerställas genom att Försvarmakten följer sina egna föreskrifter.

Ny utrustning för värnpliktiga är under framtagande och utvecklingen är påtaglig, men kvalitets- och kvantitetsbrister kvarstår. Det gäller både allmän tillgång och materiel som är anpassad för kvinnor. Ett försvar som växer där tiden inte finns kan inte samtidigt acceptera att värnpliktiga saknar ändamålsenlig utrustning i rätt storlek och i tillräckligt antal. Försvarmakten och Försvarets materielverk måste därför skyndsamt förbättra utrustningsläget.

Det läggs stora resurser på att utbilda värnpliktiga, men för lite på att validera och bevara den kompetens som byggs upp. Det är ineffektivt för både individen och totalförsvaret. Försvarmakten måste inventera utbildningar och säkerställa att civilt översättbar kompetens också kan styrkas civilt. Samt krävs ett närmre samarbete med civila aktörer och näringsliv för att höja statusen på genomförd grundutbildning. Politiken bör samtidigt se över hur grundutbildning kan meriteras vid ansökan till högre studier.

Informationen till värnpliktiga är fortfarande för sen, för otydlig och i vissa fall felaktig. Det undergräver förtroendet för systemet redan innan inryck. Försvarmakten måste följa lagen om totalförvarsplikt och säkerställa att delge rätt information inför inskrivningsbeslutet. När förutsättningarna ändras måste det syftesförankras och den påverkade individen inkluderas i processen. Politiken bör samtidigt säkerställa att totalförvarskunskap når elever redan i grundskolan. De positiva initiativ som tas behöver även uppmuntras – en plattform för ett totalförsvaret.

Ersättningarna till Sveriges totalförvarspliktiga är fortsatt för låga. Dagersättningen, förplägnadsersättningen och resekostnadsersättningen motsvarar inte verkliga kostnader och innebär att unga människor går med ekonomisk förlust som en direkt följd av sin pliktjänstgöring. Det är inte rimligt. Pliktrådet kräver därför, i linje med den statliga utredningen Redo!, en höjd dag ersättning, en förplägnadsersättning som motsvarar faktiska matkostnader samt en resekostnadsersättning som följer dagens prisläge.

Värnpliktigas resor har förbättrats genom bland annat närhetsprincipen vid inskrivning, men systemet är fortsatt tungrott och tillämpas ojämnt. Resekostnadsersättning används för sällan, trots att den i vissa fall kraftigt skulle minska restiden. PayGo-kort och chartrade flyg är steg i rätt riktning, men det krävs fler flexibla lösningar och en mer likvärdig tillämpning mellan förband.

Pliktrådets uppdrag växer i takt med pliktsystemets utökning. Idag företräder fem ledamöter ett ökande antal totalförsvarspliktiga, samtidigt som civilplikt med lång grundutbildning kommer återinföras nästkommande år. Det innebär en hög arbetsbelastning och ökade krav på ett centralt medinflytande som kan möta utvecklingen. För att säkerställa ett starkt och fungerande medinflytande krävs därför en utökning till sju ledamöter, med ytterligare framtida förstärkningar i takt med att systemet fortsätter att växa.

Medinflytande är avgörande för en kvalitativ och legitim grundutbildning, inte minst i höjd beredskap. Samtidigt riskerar det centrala medinflytandet att försvinna vid mobilisering, eftersom Pliktrådets ledamöter då krigsplaceras i sina ordinarie krigsbefattningar. Ett pliktsystem som ska fungera i krig måste därför redan i fred säkerställa att det centrala medinflytandet finns kvar.

OMVÄRLDSLÄGET - VÄRNPLIKTIGA I NATO

Det säkerhetspolitiska läget i Europa har förändrats i grunden. Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina har visat att krig i Europa inte längre är ett teoretiskt scenario. Sveriges medlemskap i Nato innebär därför nya åtaganden och nya förväntningar på Sveriges försvar.

Under innevarande utbildningsår har svenska värnpliktiga bland annat deltagit i övningen JPMRC 26-02 i Alaska. Att värnpliktiga övar utomlands är i sig inget nytt. Svenska värnpliktiga har länge deltagit i internationella övningar tillsammans med partnerländer. Skillnaden idag är att detta sker inom ramen för ett Nato-medlemskap där Sverige också förväntas bidra till alliansens operativa effekt.

Samtidigt saknas fortfarande tydliga politiska beslut om vilken roll värnpliktiga ska ha inom Nato. Det finns ingen samlad lagstiftning, ingen tydlig politisk linje och ingen bred samhällsdebatt om hur värnpliktiga kan komma att användas inom alliansens verksamhet.

Frågorna är därför fortfarande obesvarade. Hur kan värnpliktiga komma att användas inom Forward Land Forces, exempelvis i Lettland eller Finland? Hur säkerställs de svenska värnpliktigas rättigheter när de tjänstgör utomlands under annan lagstiftning? Vilka uppgifter kan staten ålägga värnpliktiga i fredstid – och vad kan förväntas av dem i ett skärpt säkerhetsläge?

Sveriges värnpliktiga kräver klarhet. När staten pliktar in unga människor till grundutbildning och sedan krigsorganisationen måste det också vara tydligt vilka krav staten kan komma att ställa på dem. Säkerhetsläget i Europa är instabilt och kan förändras snabbt. Om en kris eskalerar kan förväntningarna på Sveriges försvar – och därmed på värnpliktiga – förändras på kort tid. Ramarna måste vara tydliga redan idag.

Frågan handlar ytterst om folkförankring, legitimitet och ansvar. Om staten kräver plikt av sina medborgare måste staten också vara tydlig med vad plikten innebär. Den debatten måste börja nu.

MEDINFLYTANDE OCH LEDARSKAP

ETT SYSTEM SOM MÅSTE MINNAS

Grundutbildningen måste ständigt utvecklas. Det förutsätter en organisation som lär av sina misstag. Det mest etablerade verktyget för detta är medinflytandesystemet. Genom medinflytandet kan brister i utbildningen lyftas - från schemabrister och vardagliga friktioner till destruktivt ledarskap och trakasserier - från enskild värnpliktig hela vägen upp till högsta chefsnivå. När dessa erfarenheter tas om hand kan problem åtgärdas innan de utvecklas till systematiska brister.

Om Försvarsmakten ska kunna utvecklas i den takt som nu krävs måste organisationen ha ett minne. Detta är särskilt viktigt i en organisation där inflödet av nya befäl är stort. Varje år tillkommer nyexaminerade officerare och specialistofficerare som chefer och instruktörer. De kliver in i sina roller med hög ambition men begränsad kunskap och ibland även erfarenhet av medinflytande, samtidigt som någon sammanhållen utbildning om medinflytandesystemet inte ingår i officersutbildningen. När nya befäl saknar kunskap om hur systemet fungerar blir det desto viktigare att organisationen i sig bär ett institutionellt minne. Medinflytande riskerar annars att reduceras till ett forum där problem kan nämnas, men inte lösas.

Medinflytandet är mer än ett forum för dialog. I en hierarkisk organisation fungerar det som en nödvändig motvikt och ett verktyg för organisatoriskt lärande. Kombinationen av disciplin och initiativförmåga är en av styrkorna i svensk militär utbildning. Vid internationella besök framhålls ofta hur välutbildade och självständiga svenska värnpliktiga är. Det är ett kvitto på att utbildningen generellt håller en hög kvalitet. Men samma kvalitet måste också gälla när värnpliktiga lyfter problem. Den som tar ansvar för att förbättra verksamheten måste mötas av gehör, återkoppling och faktisk effekt.

I nuläget fungerar detta olika beroende på förband och befäl. På vissa håll tas erfarenheter från värnpliktiga om hand och leder till förändring. På andra håll stannar de i systemet utan tydlig åtgärd. När signaler inte omsätts i beslut bryts också systemets funktion som organisatoriskt minne. Erfarenheter riskerar då att gå förlorade och samma problem återkommer mellan kullar. Försvarsmakten måste därför säkerställa att medinflytande genomsyrar organisationen som en resurs för kontinuerlig verksamhetsutveckling. Det kräver en tydlig attitydförändring och att kunskap om medinflytandesystemet integreras i utbildningen av befäl. När erfarenheter från värnpliktiga systematiskt tas tillvara och omsätts i förändring stärks förbanden.

LEDARSKAP SOM OMSÄTTER ERFARENHET I PRAKTIK

Ledarskap är en grundpelare i all militär verksamhet, både i skarp tjänst och i utbildningen av värnpliktiga. Syftesförankring i uppgifter och konsekvent återkoppling är centrala delar i ett utvecklande ledarskap. Ett transparent ledarskap som erkänner misstag och lär av dem skapar förutsättningar för utveckling – både hos den enskilde ledaren och i organisationen. När befäl vågar stå för fel växer också förtroendet hos de värnpliktiga. De ser att det finns utrymme att lyfta problem och att kritik möts med vilja till förbättring.

Samtidigt måste det finnas en realism kring de förutsättningar många yngre befäl arbetar under. En nyexaminerad officer är inte färdig i sitt ledarskap. Precis som i andra yrken krävs handledning, erfarenhet och tid för att utvecklas i rollen. I de fall där fänrikar efter examen blir plutonchefer ska de både leda verksamheten och bära personalansvar. För att lyckas i

den rollen krävs stöd från mer erfarna chefer. Försvarsmakten måste i högre grad prioritera resurser för att handleda och följa upp yngre befäl i den utsträckning som krävs, särskilt när organisationen växer och ska utbilda allt fler värnpliktiga.

Många av de felsteg som uppstår i utbildningen grundar sig inte i illvilja utan i okunskap. Befäl saknar i stor utsträckning kunskap om vilka juridiska regelverk värnpliktiga omfattas av och hur dessa ska tillämpas i praktiken. Det kan leda, och har lett, till situationer där friheter begränsas utan att det är avsikten. Otydliga formuleringar är ett återkommande exempel. Fall av otillåtna frihetsinskränkningar har uppstått till följd av formuleringar som befäl ser som informella avslut på dagen, men som av värnpliktiga uppfattas som implicita förbud att lämna området. Oavsett befälets intention, är det i slutändan den värnpliktiges upplevelse av eller faktiska frihetsinskränkning som blir resultatet.

Därför måste ledarskapet bli tydligare och följas upp mer systematiskt, särskilt bland oerfarna befäl. Förband som identifierar dessa problem och arbetar aktivt med utbildning och tydligare styrningar inför inryck undviker många felaktigheter. I nuläget genomförs detta i för låg utsträckning. Det är också ett konkret exempel på hur organisationen kan använda de erfarenheter som medinflytandet synliggör.

Militärt ledarskap syftar ytterst till att få ut bästa möjliga effekt av varje enskild soldat. Försvarsmakten måste därför fortsätta lämna föreställningen om att auktoritet byggs genom gap och skrik. Utbildningen ska vara krävande – den måste förbereda värnpliktiga för den yttersta uppgiften. Men befälens uppgift är att skapa förutsättningar för soldaten att klara en svår uppgift, inte att själva vara den svåra uppgiften.

Försvarsmakten måste därför ta ett tydligare ansvar för hur ledarskapet i grundutbildningen utvecklas och följs upp. Kunskap om de juridiska ramar som gäller för värnpliktiga måste säkerställas i befälsutbildningen och vara en självklar del av ledarskapet på förbanden. Yngre befäl måste få handledning och stöd av mer erfarna officerare, och ledarskapet i utbildningen måste följas upp mer systematiskt.

JURIDISKA RÄTTIGHETER OCH SKYLDIGHETER

EN RÄTTSSÄKER GRUNDUTBILDNING

Grundutbildning med totalförsvarsplikt är en av statens mest långtgående maktbefogenheter. Den som tas i anspråk kan inte säga upp sig, byta chef eller lämna sin utbildning. Staten begränsar individens frihet med lagens stöd, och därför är rättssäkerheten ett grundläggande krav. Tvång kan endast legitimeras i en demokrati om det utövas likvärdigt. När staten kräver plikt måste staten också säkerställa att plikten utövas rättssäkert. Den demokrati de totalförsvarspliktiga är satta att försvara måste genomsyra även den egna organisationen.

Pliktrådet konstaterade i föregående årsrapport att otillåtna frihetsinskränkningar, kollektiva bestraffningar och bristande rättstillämpning förekom brett inom värnpliktsutbildningen. Uppföljningen visar att problemen kvarstår. Andelen förband där otillåtna frihetsinskränkningar identifierats har ökat från 13 till 18 av 28 förband. Under verksamhetsåret har Pliktrådet därför genomfört en särskild utredning om rättssäkerheten i grundutbildningen – *Sveriges värnpliktiga kräver: En rättssäker grundutbildning*. Utredningen bygger på 70 förbandsbesök, dialoger med värnpliktiga och befäl samt inkomna personärenden.

Slutsatsen är tydlig. Regelverken finns, men de tillämpas inte likvärdigt. I flera fall ersätts formell rättstillämpning av informell praxis där kultur och tradition tillåts väga tyngre än lagtext. När rättigheter blir beroende av vilket förband en värnpliktig tillhör eller vilken chef som fattar beslut förskjuts rättssäkerheten från att vara systemburen till att bli personbunden. I en frivillig organisation är det problematiskt. I ett pliktssystem är det oacceptabelt.

Försvarsmakten måste därför prioritera rättstjänsten högre. Disciplinärenden och rättsliga processer nyttjas i begränsad utsträckning trots att regelverken finns. När en förseelse sker ska händelsen dokumenteras i en tjänsteskrivelse och därefter hanteras genom ledarskap eller disciplinpåföljd. Ett fungerande rättssystem ersätter inte ledarskap, men det är en förutsättning för att ledarskapet ska vara legitimt. Trenden Pliktrådet rapporterat om de tre senaste åren visar att otillåtna bestraffningar ökat och antalet förband där det förekommit blivit fler. I nuläget släcker Försvarsmakten endast bränder. Myndighetsutövandet måste ske rättssäkert.

Pliktrådet bedömer att Försvarsmakten bör inrätta en central rättsofficerstjänst och att respektive stridskraft etablerar motsvarande funktioner för att stödja förbandens rättsbefäl och säkerställa en enhetlig rättstillämpning. Rättsbefäl bör även vara heltidsanställda för att kunna arbeta systematiskt med rättsfrågor, utbildning och uppföljning.

OBEROENDE SKYDD OCH STATENS ANSVAR

I föregående årsrapport 2024–2025 Dags att agera konstaterade Pliktrådet att värnpliktiga saknar en oberoende juridisk instans dit överträdelse kan anmälas, och att den pliktade personalen inte omfattas av ett motsvarande visselblåsarskydd. Denna systembrist kvarstår.

Under verksamhetsåret har Pliktrådet mottagit över hundratals personärenden från värnpliktiga runt om i landet. Flera av dessa är komplexa och rör juridiska frågor som ligger utanför Pliktrådets kompetens och mandat att utreda. Pliktrådet består av fem unga ledamöter, och

är inte juridiskt utbildade. Är det rimligt av staten att ansvaret för att hantera och vägleda värnpliktiga i komplicerade rättsfrågor i praktiken hamnar hos Pliktrådet?

I en pliktmiljö är beroendeställningen strukturell. Den värnpliktige lever, verkar och bedöms inom samma hierarki som också ska hantera en eventuell anmälan. Den chef som ansvarar för utbildningen är ofta samma person som förväntas utreda ett missförhållande. När rapportvägar upplevs som otydliga eller med rädsla för repressalier uppstår tystnad. Tystnad är sällan ett styrkebesked, det är ett tecken på att systemet inte upplevs tryggt att använda.

Pliktrådet menar därför att våra svenska politiker måste inrätta en oberoende juridisk instans för totalförsvarspliktiga. En sådan funktion skulle kunna ta emot anmälningar, ge juridisk vägledning och säkerställa att missförhållanden följs upp på ett rättssäkert sätt. Alternativt måste totalförsvarspliktiga omfattas av ett visseblåsarskydd som är anpassat till pliktförhållanden. Frågan blir allt mer akut i takt med att totalförsvaret växer. Under kommande år återinförs även lång grundutbildning med civilplikt. Fler människor kommer att tas i anspråk genom lag. De rättsliga skydden måste därför finnas på plats innan systemet expanderar ytterligare.

Rättssäkerheten i pliktssystemet är ytterst en politisk fråga. Om informella sanktioner normaliseras eller om rättigheter varierar mellan förband påverkar det inte bara den enskilde. Det påverkar folkförankringen för hela totalförsvaret. Regeringen kan därför inte överlåta rättssäkerheten till organisationskultur eller lokala tolkningar. Den måste säkerställas genom ansvar från politikens håll i form av lagstiftning.

FÖRMÅNER

DAGERSÄTTNINGENS HÖJNING ÄR EJ TILLRÄCKLIG

Totalförsvarsplikten innebär att staten under en period av individens liv tar denna i anspråk för att utbildas till en del av Sveriges försvar. Det innebär samtidigt att den totalförsvarspliktige under ett år tvingas avstå studier, arbete och andra möjligheter till inkomst. När staten kräver denna uppoffring måste också kompensationen vara rimlig och spegla den ekonomiska verklighet unga människor lever i.

Dagersättningen för totalförsvarspliktiga under grundutbildning har under en längre tid varit otillräcklig. Under 2025 låg dagsättningen på 146 kronor per dag – en nivå som varit oförändrad sedan 2017 trots att inflationen under samma period stigit med över 30 procent. I praktiken har detta inneburit att värdet av ersättningen urholkats år efter år. Denna problematik har återkommande uppmärksammats av Pliktrådet. Redan under Värnpliktskongressen 2024 röstade Sveriges värnpliktiga därför igenom ett krav på att dagsättningen bör uppgå till 300 kronor per dag.

Under sommaren 2025 presenterades den statliga offentliga utredningen Redo! *En utredning om personalförsörjningen av det militära försvaret*. I syfte att motverka den ekonomiska förlust som plikttjänstgöringen innebär föreslog utredningen att dagsättningen höjs till 288 kronor per dag och därefter indexregleras för att inte urholkas av inflationen. Utredningens förslag bygger på analyser från Totalförsvarets forskningsinstitut. I rapporten *Vad kostar det att göra lumpen?* konstateras att en värnpliktig, jämfört med jämnåriga som inte genomför grundutbildning, kan förväntas förlora omkring 533 000 kronor i livsinkomst.

När regeringen i september 2025 beslutade att höja dagsättningen från 146 till 200 kronor per dag innebar detta visserligen en förbättring, men fortfarande långt ifrån de värnpliktigas krav och den nivå som både forskning och statlig utredning pekar ut som tillräcklig.

Sveriges värnpliktiga kräver inte att leva i lyx eller att bli rika på sin grundutbildning. De kräver att inte gå med ekonomisk förlust på att fullgöra sin plikt mot samhället. När unga människor tas i anspråk för att försvara Sveriges demokrati måste staten också säkerställa att deras ekonomiska villkor är rimliga. Därmed behöver dagsättningen höjas till minst 288 kronor och årligen indexregleras.

FÖRPLÄGNADSERSÄTTNINGEN MÅSTE MOTSVARA VERKLIGA UTGIFTER

Förplägnadsersättningen som betalas ut då värnpliktiga ej är i tjänst har sedan 2024 varit 90 kronor per dag. Denna summa ska täcka de utgifter en värnpliktig kan förväntas ha under sina tjänstgöringsfria dagar, däribland matkostnader. Förplägnadsersättningen betalas ut av Plikt- och provningsverket och storleken av denna styrs av myndighetens föreskrifter. Förplägnadsersättningens storlek speglar inte de behov Sveriges värnpliktiga har för att kunna

leva tillfredsställande under tjänstgöringsfria dagar. Detta är inte värdigt de som spenderar ett år av sina liv för att försvara det gemensamma.

På värnpliktskongressen 2025 beslutades därmed att förplägnadsersättningen minst bör ligga i linje med Konsumentverkets rekommendationer för personer mellan 18–30 år, vilket

för 2025 var 130 kronor per dag. Den föregående nämnda utredningen Redo! föreslår även att Plikt och prövningsverket bör se över sina föreskrifter, och påtalar att ersättningen i nuläget är för låg.

Konsumentverket sänkte inför 2026 sin rekommendation från 130 till 95 kronor per dag, med hänvisning till att ungdomar generellt rör sig mindre än tidigare och därmed har ett lägre energibehov. Denna utgångspunkt är dock omöjlig att tillämpa på värnpliktiga, vars tjänst ofta är fysiskt krävande och därför innebär ett betydligt högre behov av energiintag.

Pliktrådet kräver därför en förplägnadsersättning om 130 kronor per dag som årligen indexjusteras. Detta för att Sveriges värnpliktiga ska ha tillgång till en näringsrik och balanserad kost, både under tjänstgöring och ledig tid.

RESEKOSTNADSERSÄTTNINGEN MÅSTE SPEGLA PRISLÄGET

Resekostnadsersättningen för resa med eget fordon är idag för låg och innebär att värnpliktiga under tjänsteledighet i praktiken måste betala för sina egna resor. I dagsläget erbjuds värnpliktiga ersättning för den billigaste färdvägen med 14,5 kronor per mil. Skatteverkets beräkningar för kostnaden per mil är 25 kronor. Även utredningen Redo! påtalar behovet av en höjning enligt detta. Pliktrådet anser därmed att milersättningen bör justeras till Skatteverkets beräkningar och indexregleras.

RESOR

Under det senaste året har Plikt- och prövningsverket i större utsträckning tillämpat närhetsprincipen vid inskrivning till grundutbildning. Syftet är att stärka förbandens möjligheter till snabb mobilisering vid höjd beredskap, men det har också haft en positiv effekt på de värnpliktigas resvägar under utbildningen. Pliktrådet upplever att färre värnpliktiga har orimligt långa och tidskrävande resor till och från förbanden jämfört med föregående år.

Ett positivt exempel är de chartrade flygen mellan Stockholm och Luleå som införts. Dessa har förenklat resorna för värnpliktiga bosatta i Stockholmsområdet som tjänstgör i norra Sverige.

Samtidigt kvarstår strukturella problem. Systemet för värnpliktigas resor är fortfarande administrativt tungt och emellertid ineffektivt. En positiv åtgärd för detta är PayGo-kort, som kommer delas ut på bredd till sommarens inryck. Dessa kort kommer användas vid betalning av resor med lokaltrafik, vilket minskar både den administrativa bördan och ökar den värnpliktigas frihet i val av resor. En annan åtgärd vore att i större utsträckning dela ut rekrytkort vilket ger de värnpliktiga möjlighet att resa med SJ-trafik i hela landet.

Pliktrådet har även uppmärksammat att möjligheten till resekostnadsersättning vid resa med eget fordon används i begränsad utsträckning. I flera fall skulle restiden kunna kortas avsevärt om denna möjlighet nyttjades. Trots detta avstår vissa förband från att bevilja ersättningen, ofta av oro för trafikolyckor. Denna oro är förståelig, men den pekar samtidigt på behovet av bättre samordning. Sveriges värnpliktiga kräver att resekostnadsersättning delas ut när resan beräknas ta två timmar längre eller dubbelt så lång tid med kollektivtrafik.

ARBETSMILJÖ OCH MATERIEL

FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR ATT KUNNA LÖSA UPPGIFTEN

Grundutbildningen är krävande, och den ska vara krävande. Den förbereder unga människor för den yttersta uppgiften – att försvara Sverige. Men en utbildning som ställer höga krav måste också genomföras under förhållanden som inte riskerar individens hälsa eller säkerhet.

De värnpliktiga befinner sig i en särskild situation då de inställer sig av plikt. Just därför vilar ett särskilt ansvar på staten att säkerställa att utbildningen genomförs på ett sätt som inte orsakar skador eller bestående men. Arbetsmiljö, tillgång till vård och fungerande utrustning är därför inte en fråga om bekvämlighet. Det handlar om att säkerställa att värnpliktiga kan genomföra sin utbildning på ett säkert och hållbart sätt för att förberedas inför krigsuppgiften.

RÄTTEN TILL VÅRD

Alla värnpliktiga som genomför grundutbildning inom Försvarsmakten har rätt till fri hälso- och sjukvård enligt förordning (1995:239) om förmåner till totalförsvarspliktiga. Tillgången till Försvarshälsan är avgörande för att tidigt kunna hantera både fysiska och psykiska besvär som uppstår under utbildningen. Pliktrådet har under flera år följt upp hur denna rätt fungerar i praktiken. Även under verksamhetsåret 2025–2026 har frågan varit återkommande i dialoger med värnpliktiga, befäl och personal från Försvarshälsa runt om i landet. Den övergripande bilden är att majoriteten Försvarshälsor har materiella, infrastrukturella och personella resurser som krävs för att tillgodose nuläget behov. De Försvarshälsor där resurser saknas ser detta till följd av ökade värnpliktsvolymerna. Farhågan är att när värnpliktsvolymerna fortsatt ökar kommer vi se samma mönster på samtliga försvarshälsor. Resurserna måste motsvara upprustningen.

Pliktrådet har under året uppmärksammat ett synsätt där Försvarshälsan närmast likställs med en civil vårdcentral. Värnpliktiga har fått höra att de endast ska uppsöka Försvarshälsan om de också hade sökt vård inom den civila kontexten. Den militära och civila tillvaron ställer helt olika krav på individens fysiska och psykiska mående. Den värnpliktige har inte den frivillighet och det självbestämmande att styra anpassning av tjänsten, den kan inte stanna hemma från jobbet vid sjukdom, den kan inte anpassa sin belastning efter fysiska skador, likt en civil kan. Därför kan inte Försvarshälsan likställas med en civil vårdcentral.

Rätten till vård brister främst i ledarskapet och tilliten till den värnpliktige. Värnpliktiga har uppgett ett motstånd i att uppsöka legitimerad personal från värnpliktsnära instruktörer eller officerare. Förhållningsättet grundar sig dels i att det skulle betraktas som en värre företeelse om en värnpliktig som inte har behovet att besöka Försvarshälsan gör det för att undkomma ordinarie verksamhet, än att den som faktiskt har behovet inte söker den hjälpen som behövs.

Konsekvenserna av ett destruktivt förhållningsätt till värnpliktigas rätt till vård kan skapa barriärer och kulturer som gör att individen själv inte tar steget att söka den vård som krävs för att fullgöra sin plikt. I värsta fall kan skadorna bli livslånga eller livshotande. Ett exempel är en värnpliktig som genomgått ett års sjukskrivning och två kirurgiska ingrepp mot tre diskbräck till följd av att en ryggskada som ej togs på allvar under utbildningen. Skadan förvärrades då individen pressades att fortsätta utbildningen trots kraftig smärta utan respekt för För-

svarshälsans rekommendationer. Värnpliktiga som skadas till följd av att de inte tas på allvar när de uppsöker vård eller genomgår en rehabiliteringsprocess urholkar pliktlagstiftningens legitimitet och skadar framförallt människors livskvalitet.

Pliktrådet ser att några åtgärder måste prioriteras framåt för att säkerställa värnpliktigas rätt till fri hälso- och sjukvård. Samtlig värnpliktsnära personal i Försvarsmakten måste vara införstådd på vad som gäller kring värnpliktiga som uppsöker vård, samt införstådda på vikten av att följa styrningar som delges för rehabilitering eller tillfriskning. Vidare krävs en förståelse för konsekvenserna som drabbar individen och utbildningen när det inte efterlevs. Det preventiva arbetet måste stärkas och tydligare etableras i värnpliktsutbildningen. Samt att värnpliktsstödet på förbanden måste utvecklas och växa preventivt istället för reaktivt efter ökat behov.

INFLYTANDE I ARBETSMILJÖARBETET

En säker utbildning förutsätter ett fungerande arbetsmiljöarbete där risker upptäcks i tid och åtgärdas innan de leder till olyckor eller skador. Försvarsmakten arbetar i många delar aktivt med verksamhetssäkerhet, och Pliktrådet bedömer att frågan tas på stort allvar inom myndigheten. Samtidigt finns det brister i hur värnpliktiga inkluderas i detta arbete.

Inom ramen för medinflytandesystemet finns värnpliktiga skyddsassistenter på flera nivåer – pluton, kompani eller skvadron samt förband eller flottilj. Dessa funktioner är viktiga för att fånga upp risker och arbetsmiljöproblem i utbildningen. För att systemet ska fungera krävs dock att värnpliktiga ges reella möjligheter att delta i arbetsmiljöarbetet och att rapporterade tillbud faktiskt leder till åtgärder.

Skyddsassistenternas roll finns tydligt beskrivet i Försvarsmaktens föreskrifter om medinflytande för totalförsvarspliktiga (2020:1). Skyddsassistenten ska utgöra värnpliktigas inflytande i arbetsmiljöfrågor på förbanden, bland annat genom deltagande i skyddsronder, samt att på respektive nivå vara en del av planering och uppföljning av övningar. När Pliktrådet undersökte inkluderingen av skyddsassistenter i det systematiska arbetsmiljöarbetet var det tydligt att det inte efterlevs. 24 av 28 huvudskyddsassistenter känner sig inte inkluderade i det systematiska arbetsmiljöarbetet. Det sänder tydliga signaler om värnpliktigas inflytande i arbetsmiljöfrågor lokalt i Försvarsmakten. Utöver det finns en bristfällig kunskap om vilka kontakter som finns att nyttja lokalt för att driva arbetsmiljöfrågor.

Pliktrådet bedömer åtgärden som tydlig, Försvarsmakten måste följa sin egen föreskrift om medinflytande för att säkerställa värnpliktigas inkludering i arbetsmiljöarbetet och en säkrare grundutbildning.

MATERIEL

Inom militär utbildning finns en enkel princip: tid, plats och utrustning. Den som ska lösa en uppgift måste veta när den ska lösas, var den ska lösas och med vilken utrustning. Att ställa krav på den värnpliktige är en självklar del av utbildningen, men kraven måste motsvaras av förutsättningar. För värnpliktsrörelsen har det länge varit en central fråga att samtliga totalförsvarspliktiga under grundutbildning ska tilldelas funktionsduglig ändamålsenlig utrustning i rätt storlek. Något som fortsatt inte uppnåtts.

Utrustningsläget är under utveckling, under verksamhetsåret har Pliktrådet följt upp värnpliktigas erfarenheter av den nyanskaffade personliga utrustningen. Generellt sett är

utrustningen ett kliv framåt, där bland annat nya kroppsskydd, hjälmar och stridsbärssystem skapar ökad komfort och bättre förutsättningar för utbildning. Vissa persedlar som tilldelas på bredd håller dock inte måttet. Plikträdet konstaterar att det fortsatt finns kvantitets och kvalitetsbrister som måste åtgärdas.

Det finns en bred kvantitativ brist i bärsystem vilket har resulterat i att värnpliktiga har blivit tilldelade substitut som inte är anpassade för tjänstens krav. Till exempel tilldelas bärsäckar och Stridssäck 2000 som ersättande bärsystem, vilket är persedlar som inte håller samma kvalitet eller uppnår ändamålsenlig funktionalitet. Kvalitativa brister påvisades 2025 när värnpliktiga i huvudsak tilldelades den nya Känga 90 B som har visat sig vara otillräcklig för militär verksamhet och frambringat skador. När utrustningen inte håller måtten blir konsekvenserna många.

Plikträdet har länge lyft frågor rörande utrustningens anpassning för kvinnor och ser även där att steg framåt tas för att nå en jämställd materieförsörjning. Men realiteten är att en svensk kvinnlig medborgare som pliktas in till värnplikt idag inte kommer att tilldelas utrustning som är anpassad för kvinnor. Sverige införde allmän värnplikt år 2017, sedan dess har frågan inte bara varit aktuell utan absolut nödvändig för att visa på att den allmänna värnplikten tas på allvar och värderas. Underkläder, uniformssystem och stridsutrustning ska fungera och vara förtroendeingivande för samtliga totalförsvarspliktiga under grundutbildning.

Det är av största vikt att den personburna utrustningen är välfungerande och passar individen. Det är en fråga om säkerhet, skapande av goda utbildningsförhållanden men även en fråga om tillit till det svenska försvaret. Plikträdet ser nu att anskaffandet av personlig utrustning är igång men det finns en lång väg kvar att gå i ett läge där tiden inte finns. Försvarsmakten och Försvarets materielverk måste skyndsamt förbättra utrustningsläget för Sveriges värnpliktiga.

CIVIL MERITERING

KOMPETENS SOM UTVECKLAS ELLER GÅR FÖRLORAD

Plikträdet har sedan tidigare lyft vikten av civil meritering för ett individuellt erkännande och som del av ett starkare totalförsvaret. Tid, pengar och energi läggs nu på att rusta upp och fylla krigsförbanden, men ett totalförsvaret byggs inte enbart genom att människor utbildas. Det byggs också genom att den kompetens som utvecklas tas tillvara på och bibehålls. Det är problematiskt när den kunskapen inte kan valideras eller användas vidare civilt. När kompetens inte synliggörs riskerar den att gå förlorad, både för individen och samhället.

Det finns redan verktyg för att erkänna delar av denna kompetens. SeQF-bevis, Sveriges referensram för kvalifikationer, används för att nivåplacera genomförd grundutbildning som militär undersköterska, kock och gruppchef. Plikträdet kan efter genomförda förbandsbesök 2025–2026 dock konstatera att endast enstaka förband delat ut SeQF-bevis till berättigade värnpliktiga och att kännedomen om systemet är låg. Försvarmakten måste säkerställa att kompetensbevis faktiskt tilldelas där de är aktuella.

Plikträdet har tidigare lyft att värnpliktiga lastbilschaufförer inte tilldelas C- eller CE-körkort, samt att militära mekaniker bör nivåplaceras inom SeQF, vilket fortsatt inte skett. Lastbilschaufförer är en brist inom transportsektorn och bibehållen kompetens är vital för Sveriges totalförsvärsberedskap. Det är bara ett exempel på militär kompetens som ej kan nyttjas civilt men som hade gynnat individen och samhället. När utbildning och praktisk erfarenhet inte valideras riskerar ett helt år av lärande att sakna formellt värde utanför den militära kontexten.

Försvarmakten behöver inventera de befattningar man utbildar mot och identifiera vilka som kan valideras till civila meriter eller certifikat. Det kräver ett närmare samarbete mellan Försvarmakten, berörda myndigheter och näringslivet. Det finns också skäl från politikens håll att se hur andra länder erkänner plikttjänstgöring. I Norge ger genomförd lång grundutbildning en extra meritpoäng i antagningssystemet till universitets- och högskolestudier vilket Sverige bör ta efter.

Den kompetens som utvecklas genom plikttjänstgöring ska inte stanna vid grindarna till kasernen. Den ska erkännas, användas och byggas vidare på till nytta för både individen och totalförsvaret. Utbildande myndighet behöver samarbeta närmare med näringslivet för att öka förståelsen och statusen för grundutbildningen. Politiken måste ligga på utbildande myndighet för att validera utbildningar civilt. Grundutbildningen måste även meriteras för ansökan till civila universitets- och högskolestudier.

INFORMATION

FÖRTROENDEBYGGANDE ELLER FÖRTROENDESÄNKANDE

Informationen är ofta den första kontakten mellan Försvarsmakten och den pliktade individen. Det är där förväntningar sätts och förtroende byggs eller går förlorad. Enligt lagen om totalförsvarsplikt har den totalförsvarspliktige vid inskrivningsbeslutet rätt att få veta vilken befattning individen ska utbildas mot, var utbildningen ska genomföras, hur länge den pågår samt om mer än fyra veckor bedrivs på annan ort. Trots detta möter Pliktrådet återkommande värnpliktiga som ryckt in med ofullständig eller sent delgiven information om vad de faktiskt pliktats in till att göra. När ett helt år av en ung människas liv tas i anspråk räcker inte muntligt delgiven information vid mönstringen. För att stärka den pliktades rätt till information behöver lagen kompletteras med rätten till en skriftlig utbildningsbeskrivning.

I halvårsrapporten 2025–2026 visade Pliktrådet att endast 3 av 28 förband delgivit information om centrala befattningsutbildningar i tid. Försvarsmakten måste börja prioritera att korrekt information når de värnpliktiga i rätt tid. Långa beställningstider kan vara en förklaring, men inte en ursäkt. Sen eller utebliven information får aldrig bli en regel.

När information om en central befattningsutbildning kommer för sent, eller när ett befattningsbyte innebär annan utbildningsort eller ändrad utbildningslängd, har den värnpliktige rätt att motsätta sig utbildningen. Under förbandsbesöken konstaterade Pliktrådet att kunskapen om dessa rättigheter är mycket låg. Att luta sig mot de värnpliktigas okunskap urholkar förtroendet för myndigheten. När Försvarsmakten inte uppfyller sina skyldigheter måste de informera drabbade om deras rättigheter.

Utöver de lagstadgade styrningarna finns ett behov av bättre förberedelse inför inryck. Övergången från det civila till det militära är stor och svår att överblicka. Därför behöver informationen om, och diskussionen kring, totalförsvarsplikt och lång grundutbildning komma tidigare. Från och med kalenderåret individer fyller 16 år behöver skolan utbilda om totalförsvarsplikten. Därefter behöver ansvarig myndighet kontinuerligt kommunicera med individer som blir föremål för lång grundutbildning. Processen från mönstringsunderlaget till krigsplacering måste vara tydlig och transparent. Försvarsmakten måste tillse att samtliga förband tillhandahåller tydliga utbildningsbeskrivningar, erbjuder informationsträffar och skickar ut detaljrika välkomstbrev eller broschyrer till sina inskrivna.

Det finns positiva initiativ i informationsspåret. Plikt- och prövningsverket, Försvarsmakten och Myndigheten för civilt försvar har etablerat konceptet *Den pliktige i centrum*, med ambitionen att samla information om grundutbildning och totalförsvarsplikt på en gemensam plattform. Det är ett steg i rätt riktning.

PLIKTRÅDETS ORGANISATION

SJU LEDAMÖTER

Pliktrådets organisation är i nuläget hårt belastad. Fem ledamöter företräder omkring 8 500 totalförsvarspliktiga under grundutbildning, samtidigt som värnpliktskullarna fortsätter att växa och grundutbildning med civilplikt ska återinföras från hösten 2027. Ett större pliktsystem innebär också ett större ansvar för det centrala medinflytandet.

Under de sista åren innan plikten lades vilande representerade dåvarande Värnpliktsrådet färre värnpliktiga än dagens Pliktråd – men organisationen bestod då av sju ledamöter. Idag är kullarna större, uppdraget bredare och arbetsbelastningen högre.

Under verksamhetsåret har Pliktrådet hanterat över ett hundratal personärenden, genomfört 70 förbandsbesök och samtidigt bedrivit ett omfattande arbete inom samtliga verksamhetsområden. Dagens organisation saknar förutsättningar att möta den utvecklingen.

Om medinflytandet för Sveriges värnpliktiga ska hålla den kvalitet som krävs måste Pliktrådet ges resurser som motsvarar uppdragets omfattning. Pliktrådet anser därmed att organisationen bör utökas till sju ledamöter enbart för att täcka de värnpliktigas representation. När civilplikten återinförs kommer Pliktrådet även att representera de civilpliktiga. I takt med att civilpliktskullarna successivt växer kommer även ett behov av ytterligare ledamöter för att täcka de civilpliktigas representation.

Ett pliktsystem som växer i omfattning måste också ha ett medinflytande som kan växa i takt med det. Regeringen behöver erkänna medinflytandes vikt genom att tillgodose organisationens utökade behov.

MEDINFLYTANDE I HÖJD BEREDSKAP

Medinflytande är en central del av värnpliktsutbildningen. Det säkerställer en fungerande återkoppling mellan utbildande myndighet och den pliktade individen. Men medinflytande är inte bara ett verktyg i fredstid. I kris och krig blir behovet av fungerande återkoppling ännu större.

Utöver utbildningsperspektivet finns ett tydligt syfte med medinflytande även kopplat till den skarpa uppgiften. Även där måste det finnas strukturer som gör det möjligt att uppmärksamma missförhållanden, identifiera brister och säkerställa att problem faktiskt omhändertas. Ett system där totalförsvarspliktiga saknar fungerande rapportvägar riskerar att låta problem växa tills de påverkar både säkerhet samt fysiskt och psykiskt mående.

Erfarenheterna från Ukrainas försvar visar tydligt att fungerande rapportvägar, förtroende mellan soldater och ledning samt strukturer för att uppmärksamma brister är avgörande för förmågan. Ett system som kan identifiera problem i fred kan också rädda liv i krig.

Samtidigt kommer grundutbildning inom ramen för totalförsvarsplikten att fortsätta bedrivas även under höjd beredskap. Nya värnpliktiga kommer att utbildas samtidigt som krigsförband verkar operativt. Rätten till medinflytande och behovet av fungerande återkoppling upphör därför inte i ett skarpt läge, den blir snarare viktigare.

Det centrala medinflytandet utgörs av Pliktrådet, bestående av fem ledamöter som tillträder

i direkt anslutning till sin egen grundutbildning. Efter avslutad utbildning krigsplaceras dock respektive ledamot i sin befattning. Lagen om totalförsvarsplikt trumfar förordningen om medinflytande för totalförsvarspliktiga.

Konsekvensen är tydlig. Om krigsförbanden mobiliserar försvinner det centrala medinflytandet i samma ögonblick som behovet av det är som störst. Medinflytande fungerar inte på samma sätt i fred som i krig. Men om strukturerna inte finns på plats i fred kommer de heller inte finnas i krig.

Om detta ska stävas måste lösningen etableras redan nu. Ett pliktsystem som planerar för krig måste också säkerställa att medinflytandet fungerar när kriget kommer.

TACK

Plikträdet vill avslutningsvis rikta ett varmt tack till alla förtroendevalda och värnpliktiga som vi mött ute på förbanden under året. Samtalen vi haft har präglats av öppenhet och förståelse samt ett förtroende vi aldrig tar för givet. Att lyfta brister i utbildningen, ifrågasätta sådant som inte fungerar och föra fram perspektiv kräver många gånger både mod och ansvarstagande. Genom att göra det har ni bidragit till att utveckla grundutbildningen.

Vi vill också rikta ett stort tack till förbandsledningar, stödfunktioner, värnpliktsnära befäl och instruktörer som under våra förbandsbesök möjliggjort goda dialoger och i många fall visat en tydlig vilja att förbättra verksamheten. Det engagemang som finns på förbanden är betydelsefullt och har varit tydligt under hela verksamhetsåret.

Vi vill även tacka våra folkvalda politiker, Forsvarsmaktens ledning, Plikt- och prövningsverket samt Myndigheten för civilt försvar för ett gott samarbete under året. Särskilt vill vi rikta ett tack till överbefälhavare Michael Claesson, som under verksamhetsåret visat engagemang för värnpliktigas utbildningsförhållanden och för de frågor Plikträdet lyft.

Men engagemang räcker inte. För att möta det säkerhetspolitiska läget krävs att de brister som denna rapport lyfter åtgärdas. Sveriges värnpliktiga tar sitt ansvar. Det är hög tid att systemet gör detsamma.

PLIKTRÅDET

Tegeluddsvägen 100, 115 28 Stockholm
info@pliktradet.se · www.pliktradet.se